

Svinhufvudin–Paasikiven linja

Mikko Majander

Svinhufvud ja Paasikivi asettuivat kumpikin tavallaan tukemaan sitä parlamentaarisdemokraattista valtalinjaa, joka Suomessa on kestänyt kumouksellisista paineista huolimatta. Sen suotavuudesta on lopulta vallinnut laaja yhteisymmärrys maltillisesta vasemmistosta maltilliseen oikeistoon, vaikka Svinhufvud ei päästänyt presidenttikaudellaan edellistä (sosiaalidemokraatit) eikä Paasikivi puolestaan jälkimmäistä (kokoomus) varsinaiseen hallitusvastuuseen.

Kesäkuussa 1946 kommunistit mobilisoivat Suomessa joukkovoimaa ”torin parlamenttiin” osoittamaan kansan syvien rivien todellista tahtoa. Eduskuntatalo oli kuin piiritystilassa, ja parin–kolmensadan miehen lähetystö kävi sen sisällä esittämässä vaatimuksiaan. Vastaukset haluttiin kuulla eduskuntaryhmien johtajien suusta ulkona, mutta vain SKDL:n Hertta Kuusinen suostui joukkojen eteen.

Presidentti J. K. Paasikivi kauhisteli ulkoparlamentaarista ”markkinaelämää”, joka ei soveltunut Suomen valtiomuodon mukaiseen demokraattiseen järjestykseen. Moinen hulinointi muistutti häntä lapuanliikkeen idiotismista. Myös 1920- ja 1930-luvun taitteessa äänekäs ja aggressiivinen joukko yritti puhua itse itsensä valtuuttaen koko kansan nimissä.

”Nyt, kun olisi tarpeen yhdistää kaikki voimat, pelastuaksemme nykyisistä tavattomista vaikeuksista, nyt tämä ”uuslapuanliike” ja kaikenlaiset mahdollottomat vaatimukset ja rettelöimiset.
Suomen kansa on tosiaan poliittisesti vähälahjaista.”

Vaikka haaste parlamentarismille tuli oikeiston sijaan nyt vasemmalta laidalta, asetelmissa oli muutakin analogisuutta kuin Paasikiven tulkinta suomalaisten politiikan tajusta. Paljon oli muuttunut viidessätoista vuodessa, mutta

toisaalta monet elementit kansakunnan syväkerroksissa olivat säilyttäneet voimansa. Niistä vähäisin ei ollut se laillisuustraditio, joka ehdollisesti ääriilikkeiden toimintamahdollisuuksia.

Lain voima ja sen kunnioittaminen

Suomen kommunisteilla oli toisen maailmansodan jälkeen useastakin syystä korkea kynnyksen astua laittomuuden tielle. Vuoden 1918 kokemus oli jättänyt unohtumattomat jäljet. Suomalaiset punikit tiesivät, mistä sisällissodassa oli kyse ja mihin vallankumoukseen ryhdyttäessä tuli olla valmis. Jotkut halusivat revanssia, mutta suurta enemmistöä tuskin houkutteli edes leikitellä koko ajatuksella.

Karvaat muistot hiersivät mielen sopukoita, ja kuka sen takasi, ettei uudella yrittämälläkin tulisi tappio. Siinä menisi myös kaikki se, mitä kovien koettelemusten jälkeen oli viimein saavutettu. Sydänalaa saattoi kylmätä myös ajatus voitosta: millaiseen terroriin olisi ryhdyttävä, jos valta todella tarttuisi SKP:n käsiin.

Eivätkä kommunistitkaan olleet immuuneja ajatukselle lain voimasta ja sen kunnioittamisen tärkeydestä. ”O. V. Kuusinen sanoi sitä laillisuusvaltaa pahaksi Suomen talonpojan päässä”, Hertta-tytär manasi puoluetovereilleen syksyllä 1948 ja lisäsi: ”Sitä pahkaa on meillä muillakin.”

Sotasyllisyysoikeudenkäynti osoitti, kuinka vaikeaa Suomessa oli ylittää muodollis-juridisia rajoja poliittisen tarkoituksenmukaisuuden nimissä. Prosessi lujitti kommunistien vastustajien rivejä, jotka vanhoivat pohjoismaisen oikeuskäsitelmän nimeen kuin ikuisen ja pyhään asiaan.

Lapuan miehet olivat kokeneet vähän vastaavan kehityksen. ”Oli välttämätöntä rikkoa lakia, jotta laki saataisiin taas kunniaan”, Vihtori Kosola saattoi julistaa Laihialla elokuussa 1930, mutta päällimmäiseksi mielikuvaksi lapualais-

ten toimintamenetelmistä jäi motto 'Me teemme, mitä tahdomme'.

Sitä vastaan asetui kirjoitettu laki, jonka ympärille liikehännän vastavoimat yhdistyivät laillisuusrintamaksi. Hulinapolitiikka sai lopulta aikaan sen, että Juha Siltalan sanoin "järjestelmän suvaitseminen pienimpänä pahan muuttui vähitellen aktiiviseksi enemmistökannatukseksi".

Lapualaisten oma kandidaatti pääministeriksi ja presidentiksi ei hänkään voinut suhtautua välinpitämättömästi lain kirjaimen loukkamiseen, vaikka kommunismi sinänsä ei hänen silmissään ansainnut laillisuuden suoja. P. E. Svinhufvud oli sortokausien perustuslaillisuuden suurin symbolihahmo, joka oli oikeustais- telussa tieten tahtoen hankkinut karkotuksen Siperiaan asti.

Astuessaan presidentiksi oikeistoaallon tukemana vuonna 1931 Svinhufvud nosti oikeusturvan ylläpitämisen valtiovallan tärkeimmäksi velvollisuudeksi. Kaiken työn perusedellytyksenä oli, "että oikeus maassa vallitsee ja rauha säilyy", teema, jota hän toisteli myös valtiopäivien avajaispuheissa.

Toisaalta Svinhufvudin tulkinnessa lapualaisten kansanliike syntyi kuin pakosta vastapainoksi kommunistien yhä julkeammaksi käyneelle toiminnalle, jonka ehkäisemisen rinnalla valitettavat väkivallanteot olivat vähäisiä. Tavoitteena ei voinut olla lapuanliikettä edeltäneen laillisuustilan palauttaminen, sillä se oli ollut liian "ärsyttävää".

Mutta ratkaisevilla hetkillä Svinhufvudin asenne poliittisen järjestelmän muuttamiseen muuta kuin parlamentaarista tietä oli selvä. "Minä olen läpi pitkän elämäni taistellut lain ja oikeuden ylläpitämiseksi ja minä en voi sallia sitä, että laki nyt tallataan jalkojen alle ja kansalaiset johdetaan aseelliseen taisteluun toisiansa vastaan", Svinhufvud julisti kuuluisassa (oikeusministeri T. M. Kivimäen kirjoittamassa) radiopuheessa, joka sinetöi Mäntsälän kapinan kukistumisen.

Vanhojen miesten paluu

Svinhufvudin roolin "vaaran vuosina" 1929–32 voi rinnastaa sodanjälkeiseen Paasikiveen ja päinvastoin. Heissä tavallaan henkilöityi se ajatus, että Suomella pitäisi aina olla varalla toinen vitja valtiomiehiä, jotka poliittisen tilanteen muuttuessa voisivat ottaa vastuun yhteiskunnan perusjärjestyksen siitä vaarantumatta.

Saksalaissuuntauksessa ryvettynyt Svinhuf-

vud oli ollut sivussa vuoden 1918 lopulta lähtien, kunnes hänet heinäkuussa 1930 huudettiin 68-vuotiaana valtion johtoon ensin pääministeriksi ja kymmenen kuukautta myöhemmin presidentiksi. Jatkosodan reservissä viettänyt Paasikivi taas teki paluun 74-vuotiaana marraskuussa 1944, ja matka pääministerin paikalta presidentiksi kesti alun toista vuotta.

Jos Svinhufvudin uuden tulemisen takana oli hänen oikeistopiireissä nauttimansa laaja arvovalta, Paasikivelle toi nostetta se, että Neuvostoliitto oletti hänet sopivan arvovaltaiseksi ja myöntäväiseksi persoonaksi, jonka avulla Suomi sysittäisiin uudelle kurssille. Hertta Kuusinen kuvasi häntä siirtymäkauden mieheksi, joka voitaisiin myöhemmin korvata sopivammalla henkilöllä.

Ulkopolitiikan osalta Paasikivi täyttikin odotukset, mutta sisäisissä asioissa vanha valtioneuvos osoittautui sitkeäksi konservatiiviksi, jolle ei kelvannut valmiiksi pedattu rooli kommunistien valtapyyteiden fasadina.

"Paasikivelle on osoitettava, että hän vastaa demokratian rakennustyön kehityksestä Suomessa", Andrei Ždanov tähdensi SKP:n johdolle helmikuussa 1947 ja luonnehti Suomen presidenttiä kansandemokraattien ja valvontakomission kummipojaksi. "Muistakoon hän paikkansa ja ymmärtäköön, ettei hän ilman SKDL:oa pääse mihinkään."

Svinhufvudia ja Paasikiveä toki erotti muun muassa se, että edellisen suhde "kansanliikkeeseen" perustui ideologiseen sympatiaan, kun jälkimmäisen teki Neuvostoliitolle hyväksyttäväksi hänen raa'an realistinen ja kompromissihakuinen ulkopoliittikkansa. Sortovuosina miehet olivatkin olleet eri leireissä: toinen periaatteellinen perustuslaillinen, toinen suomettarelainen myöntövyysmies.

Mutta juristeja he olivat molemmat, ja Paasikivi palvelut vuonna 1918 Svinhufvudin pestaamana hallituksen johdossa ilman että miesten välillä olisi ollut ihmeempiä erimielisyyksiä. Ja kuten Paasikivi itse arvioi, hän ei ollut koskaan ollut "bobrikoffilainen", vaan mietti jatkuvasti avainkysymystä: "Olenko mennyt politiikassani liian pitkälle myöntöväisyydessä?"

Presidentti otti mielellään analogian vuodelta 1909, jolloin hän oli muiden suomettarelaiten senaattorien kanssa esittänyt erohakemuksensa keisari Nikolai II:lle tämän sotilasmanifestista syntyneen kiistan vuoksi.

Sodan jälkeen myönnytysten raja kulki kysymyksessä Marshallin avusta sekä YYA-sopimuksessa, jotka olivat Paasikivelle vastenmieli-

siä ja vaikeita ratkaisuja. Enempää hän ei ollut valmis antamaan periksi, eikä suomalaisten kommunistien edessä senkään vertaa. Yhtä lailla Svinhufvudilla oli raja sen suhteen, kuinka pitkälle hän saattoi katsoa sormiensa lävitse lapuanliikkeen nostattamaa toimintaa.

Suomalainen kansanvalta ja pientilavaltaisuus

Svinhufvud ja Paasikivi asettuivat kumpikin tavallaan tukemaan sitä parlamentaarisen demokraattista valtalinjaa, joka Suomessa on kestänyt kumouksellisista paineista huolimatta. Sen suotavuudesta on lopulta vallinnut laaja yhteisymmärrys maltillisesta vasemmistosta maltilliseen oikeistoon, vaikka Svinhufvud ei päästänyt presidenttikaudellaan edellisiä (sosiaalidemokraatit) eikä Paasikivi puolestaan jälkimmäistä (kookoomus) varsinaiseen hallitusvastuuseen.

Oikeiston offensiivisia lapualaisvuosina ja kommunistien rynnistystä jatkosodan jälkeen voi molempia pitää poikkeuksina, jotka tosin ilmaisivat purkausten tavoin yhteiskuntaa sisältä jätäviä jännitteitä.

Ville Pessi myönsi omien kesken lokakuussa 1948: "Eiköhän asia kuitenkin ole niin, että v. n 1945 vaalit olivat konjunkturi-ilmiö, mutta viimeiset vaalit vasta osoittivat todellisen voimamme." Se oli paljon sanottu SKP:n yleensä niin varovaiselta pääsihteeriltä, jonka virkansa puolesta olisi pitänyt uskoa kommunistisen liikkeen vääjäämättömään etenemiseen kohti auvoista tulevaisuutta.

Suomensäilymistä perusteiltaan parlamentaarisesti hallittuna länsimaisena demokratiana 1940-luvun jälkipuoliskolla selittää samankaltaiset syyt kuin ne, jotka estivät sen vajoamisen autoritarismiin maailmansotien välissä.

Heikki Ylikangas on kiteyttänyt 1930-luvun osalta, että suomalaisen kansanvallan pelastamaan maatalouden pientilavaltaisuus. Tällä rakenteellisella piirteellä oli merkityksensä myös sodanjälkeisessä tilanteessa.

Kun Moskova neuvoi Itä-Euroopan kommunisteja voittamaan nationalistiset tunnot puolelleen, se tarjosi keinoksi muun muassa maareformia, jolla suurtilallisten ja saksalaisilta takavarikoidut maat jaettaisiin kansalle. Tätä patenttiratkaisua tyrkytettiin SKP:llekin, jonka johto oli kuitenkin pysyvästi ymmällään, mitä näin tylsällä miekalla voitiin leikata.

Suomessa pantiin siirtoväen ja rintamamiesten asuttamisessa "maareformia" toimeen tavalla, joka satoi potentiaalisesti tyytymätöntä jouk-

koa turpeeseen ja arkiseen työhön. Paasikivi puolestaan piti tarkoin huolen siitä, että kommunistit eivät saaneet prosessia sormiinsa.

Korpikommunismi kyllä vakiintui osaksi suomalaista poliittista kulttuuria, mutta valtaa ei voitu ottaa syrjäseuduilta vaan keskuksista käsin. Käytännössä asutustoiminta lujitti myyttiä itsenäisestä ja vapaasta talonpojasta, joka on pohjoismaisuuden eikä kansandemokratian suuria kertomuksia.

Pohjola sittenkin sivunäyttämö

Toisen maailmansodan jälkeisessä identiteetti-poliittisessa taistelussa SKP:llä oli laihat eväät tarjota edes omalle kannattajakunnalleen koordinaatteja, joilla haettiin Suomelle paikkaa osana Itä-Eurooppaa. Suurpolitiikan sotilaallinen ulottuvuus satoi Neuvostoliiton kylkeen, mutta muuten yhteiskunnallinen normikoodisto ohjasi suomalaisia Skandinavian yhteyteen.

Pohjolan viiteryhmään oli pyritty 1930-luvun jälkipuoliskollakin, irti Baltiasta ja reunavaltioimaan maineesta. Sisäiset ja ulkoiset edellytykset pohjoismaisuuden läpimurrolle kypsyivät kuitenkin vasta toisen maailmansodan myötä.

Ero on suuri, kun vertaa asetelmaa Unkariin ja Tšekkoslovakiaan, jotka Itä-Euroopan maista muistuttivat eniten Suomen tapausta. Nämä olivat molemmat vakavissa riidoissa kaikkien naapureidensa kanssa. Niillä ei siten ollut mitään regionaalista viiteryhmää, joka olisi vahvistanut henkisiä resursseja puolustaa moniarvoista yhteiskuntajärjestelmää kommunistien yksinvalta-yrityksiä vastaan.

Tässä vertailussa myös Suomen syrjäisyys Moskovan ja Berliinin väliseltä sotatieltä koitui onneksi. Pohjola oli kylmässä sodassa sittenkin sivunäyttämö, jolla suurvaltaryhmittymillä oli varaa tyytyä minimimitavoitteisiin. Suomalaisilta löytyi tarvittava sotilaallinen kyky, sisäinen vahvuus ja valtiomiestaito osoittaa sekä itään että länteen, että näinkin voitiin Neuvostoliiton kanssa tulla toimeen.

Vuoteen 1950 mennessä oli *modus vivendi* löytynyt. Kriiseineen kaikkineen sitä kesti seuraavat 40 vuotta.

Kirjoittaja on valtiotieteen tohtori, joka kirjoittaa parhaillaan SDP:n historiaa toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta. Artikkelit perustuu hänen väitöskirjaansa Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1945–51 (SKS 2004), joka tarkastettiin syyskuussa Helsingin yliopistossa.